

Taula 4

Drogues i narcotràfic

Gustavo Duncan

Investigador de la nova economia i la nova societat derivades del narcotràfic a Colòmbia. Autor dels llibres 'Los señores de la guerra' i 'Narcotráfico en Colombia: economía y violencia'

Sobre paramilitars purs i impurs

La lògica que dicta que "l'enemic del meu enemic és amic meu" ha portat a una situació confusa en el procés de pau amb les autodefenses. Per una banda, el reconeixement d'un grau de legitimitat en aquelles forces irregulars que van executar accions militars en contra de les guerrilles, s'ha traduït en l'opinió que han d'obtenir alguna mena de tracte benèvol en la seva reinserció a la societat. Però d'altra banda, no és clar què s'ha de fer quan aquestes forces han apel·lat al narcotràfic com a mecanisme de finançament de la guerra. En aquesta circumstància la lògica dicta que malgrat que "l'enemic del meu enemic és amic meu", ja no ho és tant, i en conseqüència, no ha de ser mereixedor d'un tractament tant benèvol en la negociació.

El Govern i l'opinió pública han volgut resoldre el dilema afegint-hi encara més confusió: "els meus amics" són aquells que van començar com a contrainsurgents *purs*, és a dir, agrupacions paramilitars que es defensaven de les guerrilles i en el transcurs dels enfrontaments van apel·lar a les drogues per sostenir el seu aparell armat, mentre que "els meus no tan amics" són aquells paramilitars *impurs* que estaven involucrats al narcotràfic i van acabar comandant exèrcits contrainsurgents per protegir un negoci il·lícit, d'entre altres raons. Per si no n'hi hagués prou amb el dilema anterior, durant les negociacions de Santa Fe de Ralito va sorgir una categoria d'amic encara més problemàtica. "Els meus pitjors amics" són aquells narcotraficants *pura sang* que sense estar involucrats directament en operacions contra la guerrilla, van ser inclosos dins les negociacions perquè van comprar algun bloc d'autodefenses o van pagar una quota per aparèixer dins de l'organigrama d'algunes de les estructures. Molts d'ells eren en realitat empresaris de la droga que des d'abans del procés de pau pagaven a una facció d'autodefensa per la pro-

tecció que rebien els seus laboratoris, rutes, hisendes i ells mateixos, al seu territori.

L'article següent qüestiona la classificació realitzada entre paramilitars *purs* i *impurs*, en la mesura en què necessàriament les autodefenses que van formar part de les negociacions amb el govern d'Álvaro Uribe Vélez hi estaven involucrades, de manera directa o indirecta, amb la producció i el tràfic de drogues. Indistintament de l'origen dels "caps", "comandants", "homes forts", o "patrons" de les autodefenses, tots van acabar al mateix sac. Es tracta d'individus: a) *necessàriament vinculats amb el narcotràfic, tant per finançar la seva organització armada com per al seu lucre personal*, b) *amb comandament sobre un exèrcit privat regular*, c) *que són capaços d'exercir funcions d'Estat -monopoli de la violència, tributació i justícia- sobre un territori*. L'article suggereix aleshores que la qüestió no rau en el fet de dividir als paramilitars entre narcotraficants per convicció i narcotraficants per interès. És més coherent amb la realitat, i factible alhora, dividir el panorama entre aquells narcotraficants que tenen un exèrcit privat i el control de l'Estat en un territori, d'aquells que només tenen una empresa il·legal de producció i tràfic de drogues. Els primers constitueixen un desafiament polític, mentre que els segons són sols un desafiament delinqüencial.

L'article consta de dues parts. En la primera s'hi expliquen les raons per les quals, en certes regions de Colòmbia, el control d'una empresa econòmica deriva en el control de l'Estat local a partir d'aparells de coerció privada. En altres paraules, s'indaga en l'economia política del narcotràfic per identificar sota quines circumstàncies socials el poder que es desprèn dels recursos de la droga s'estén fins la màxima categoria de control polític d'una comunitat. A la segona part s'hi analitzen les repercussions de les dues categories de narcotraficants,

És més coherent amb la realitat, i factible alhora, dividir el panorama entre aquells narcotraficants que tenen un exèrcit privat i el control de l'Estat en un territori, d'aquells que només tenen una empresa il·legal de producció i tràfic de drogues. Els primers constitueixen un desafiament polític, mentre que els segons són sols un desafiament delinqüencial

aquells que tenen poder polític i aquells que no en tenen, a l'estratègia dels governs nacionals en les negociacions de pau. Això podria resumir-se en què és el que se'ls hi pot concedir a aquests actors, què són capaços d'entregar i quin efecte hi té en l'ordre polític i econòmic de les regions la naturalesa dels acords assolits.

L'ECONOMIA POLÍTICA DEL NARCOTRÀFIC

La base d'una economia regional està composta per una comunitat d'individus distribuïts en classes i grups socials. D'acord amb aquesta divisió, alguns individus són propietaris de factors productius com la terra, el capital, la tecnologia, els coneixements... mentre que la resta ha d'oferir les seves destreses i capacitació al mercat laboral. La interacció entre factors productius i individus dona lloc a la producció de béns i serveis des de l'entorn local, els quals poden ser venuts al mercat interior o exterior. Però la producció no funciona en situacions d'acords absoluts, es necessita un aparell amb suficient capacitat coercitiva que protegeixi els drets de propietat dels individus, particularment dels factors productius, que faci valer els contractes entre els propietaris dels factors, i entre aquests i els treballadors, i que, de forma eventual, hi intervingui en la fixació dels preus i de les condicions contractuals. Aquest aparell adquireix funcions d'Estat local, en la mesura en què necessita posseir algun grau de control sobre la violència i la justícia al territori per regular l'economia.

A més de regular l'economia, l'Estat regió s'encarrega de fer mitjançar en la representació de l'Estat nació en allò local. La representació de l'Estat central en l'àmbit local pot donar-se de forma fluïda, de manera que les institucions i procediments del centre es reproduïxen sense distor-

sions majors a la perifèria, o pot succeir amb enormes discontinuïtats. En aquests casos, els governants locals cerquen aïllar la relació amb els poders nacionals i restringir la gestió de la política, de manera que es poden fer amb el monopoli del poder local i de les riqueses que això implica.

“Fins i tot la mirada més informal de la política nacional en qualsevol democràcia del món revelarà que la distribució territorial de les pràctiques i institucions de la democràcia a l'interior de l'Estat Nació són desiguals. Aquesta desigualtat pot ser despreciable, amb no gaire més que diferències menors de jurisdicció en jurisdicció en la transparència de procediments electorals o en l'imperi de la llei. Però també pot ser dramàtic amb règims autoritaris que priven als habitants de regions senceres dels drets i llibertats dels quals en gaudeixen altres habitants del mateix Estat Nació sense problemes.”¹

Quan la capacitat de consum dels individus no és apreciable, ni els factors productius són competitius, l'Estat Regió a les mans dels paramilitars és funcional per a l'acumulació d'ingressos de la producció i tràfic de droga. Els narcotraficants, en comptar amb un aparell regulador *de facto* que manté al marge de la seva activitat a l'Estat central i que protegeix els seus negocis i la seva seguretat personal, poden operar en aquesta regió sense tèmper les forces de seguretat estatals, reduint els alts nivells de risc i de violència inherents a un negoci il·lícit. L'únic inconvenient és la pèrdua de poder dels grups d'autodefensa al territori a causa de l'esquinçament de les relacions amb l'Estat nació o per l'atac d'altres grups irregulars. Pel contrari, quan en un territori l'Estat regió té trets similars a l'Estat nació, es compleixen les mateixes lleis de la democràcia i els aparells coercitius són les institucions formals -exèrcit, policia i jutges-, als empresaris del narcotràfic els toca acudir a la clandestinitat per protegir-se. En aquesta situació el risc de captura per part de l'Estat i de violència amb altres organitzacions narcotraficants és superior. En no existir un Estat regional que mantingui el monopoli de la violència sobre els empresaris de la droga, hi ha més probabilitats que occorren enfrontaments entre ells per l'incompliment dels acords i per la usurpació dels drets de propietat.

Així, el tipus d'Estat dominant està molt influenciat pel tipus de producció imperant a la regió. A les regions més urbanitzades de Colòmbia, on s'aglomeraren els mercats interns i es va produir l'acumulació de capital més gran, el desenvolupament de la indústria i de la tecnologia va anar acompanyat de la creació d'institucions burocràtiques impersonals que van reduir la incertesa a les regles

del joc per a inversionistes interessats en la rendibilitat a llarg termini. De la mateixa manera, van ocórrer avenços al sistema de normes i comportaments socials que eren interioritzats pels seus habitants. La igualtat davant la llei i el respecte a les llibertats individuals, van tenir un desenvolupament apreciable. Les elits d'aquestes societats comptaven així amb suficients recursos del sistema productiu i el suport de la ciutadania per evitar que la irrupció dels narcotraficants com a nou grup social significués una pèrdua absoluta de la seva influència sobre els mecanismes de control polític i econòmic. Els empresaris del narcotràfic podien subornar els funcionaris de l'Estat, però només a canvi de no ser víctimes de la persecució policial, no de convertir-se en els amos de l'Estat.

A l'altre extrem, quan la demanda local està restringida pels pocs ingressos dels habitants i/o per l'excessiva concentració de la riquesa, el mercat per a la producció local depèn del consum en altres regions o països. Tanmateix, competir als mercats externs implica no sols produir a preus inferiors als dels empresaris del lloc de destinació, sinó que aquest preu ha de compensar a més el sobrecost del transport i la inversió necessària per identificar el mercat. Cal també, per produir a preus competitius, disposar d'un grau de desenvolupament mínim dels factors productius, que permetin oferir béns i serveis d'acord a determinades quantitats, qualitats i costos. El problema de moltes de les regions colombianes és que ni la seva capacitat de consum, ni de competitivitat als mercats externs, és suficient per propiciar una dinàmica productiva pròpia d'un capitalisme modern. En aquest sentit, l'anàlisi de la racionalitat que hi ha darrere de l'apropiació de l'Estat local pels paramilitars en regions semiurbanes i rurals, té un marc de referència ineludible a l'endarreriment històric del capitalisme de moltes regions del país. Davant l'estancament relatiu de la producció dels béns lícits, favorables al desenvolupament d'una regulació democràtica de l'economia, en comparació amb els guanys del narcotràfic, no van ser només les elits empresarials de les regions les qui van perdre pes en les decisions nacionals, sinó que va quedar lliure el camí cap al seu relleu i cap a la transformació del tipus d'Estat regulador de les societats locals. Els qui van controlar els recursos provinents del narcotràfic es convertiren en les noves elits locals. La resta de grups socials i antigues elits senzillament no comptarien amb els recursos mínims per competir amb aquesta classe emergent.

Tot i això, no n'hi havia prou amb disposar de més recursos econòmics. D'igual manera que la resta d'empresaris, els narcotraficants necessitaven alguna agència protectora de les seves pro-

pietats i del seu capital, però mentre que els empresaris de les activitats lícites podien acudir a l'Estat per a què suplís aquest servei, els narcotraficants havien d'apel·lar a un altre tipus de poder degut a la seva naturalesa il·legal. Els paramilitars van suplir aquesta demanda, i va ser així que els individus involucrats a les diferents etapes del negoci van trobar als territoris sota el seu control un espai on treballar i establir-se. A canvi del pagament d'un tribut a l'actor dominant, podien invertir i consumir els guanys d'allò il·lícit a zones perifèriques, on abans les garanties davant l'assalt d'aparells violents i la intempestiva persecució de l'Estat eren molt menors. La proporció d'ingressos del narcotràfic que es canalitzava cap a regions rurals i semiurbanes pel que fa al que es transferia a les ciutats, sobretot en comparació amb l'època dels grans càrtels urbans, creixeria com mai abans. I creixeria encara més per l'apoderament de nombroses rutes, corredors i zones de laboratoris per part de les autodefenses, ja no com a recaudadors d'un impost per protecció sinó com als principals socis de l'empresa narcotraficant.

A mesura que anaven creixent els aparells armats de caràcter privat a les regions, el poder dels qui van controlar militarment el narcotràfic entrava en una fase d'expansió desbordada. Ja no sols comptaven amb els recursos econòmics, sinó també amb la força militar per imposar la seva hegemonia social. El que abans era només el poder dels diners es convertiria en un poder integral on s'hi barrejaven la influència sobre la producció econòmica, el joc polític i, fins i tot, les fonts del prestigi social.

L'efecte multiplicador s'estendria al terreny polític degut al fet que el narcotràfic afegiria una altra variable a l'intercanvi basat en el clientelisme que dominaven els polítics professionals de l'època: diners suficients per comprar la lleialtat de qualsevol comunitat marginada. A canvi, els polítics professionals havien de garantir l'acompliment als càrrecs públics i unes decisions legislatives favorables a les empreses criminals. Els qui vivien al marge dels sectors moderns de l'economia i no

Els narcotraficants, en comptar amb un aparell regulador de facto que manté al marge de la seva activitat a l'Estat central i que protegeix els seus negocis i la seva seguretat personal, poden operar en aquesta regió sense témer les forces de seguretat estatals

comptaven amb el suport de l'afiliació a alguna xarxa clientelista, ensopegaven amb un horitzó d'oportunitats força restringit i la millora de les seves condicions de vida quedava lligada al lent procés de construcció d'un capitalisme racional. El retard se sentia amb més força als sectors productius de certes regions, que sense haver entrat necessàriament en crisi o fallida, perdien capacitat d'influència per la disminució de la seva participació a la producció del país. Cal ressaltar el referent tan pobre de la democràcia i del capitalisme en moltes comunitats colombianes, perquè ajuda a entendre les raons per les quals els seus habitants van acabar per acceptar l'ordre social que es deriva del domini de grups armats irregulars i de l'economia del narcotràfic. En cap moment el nou ordre social imposat per les autodefenses constituïa una decisió pròpia o imposada pels violents de renunciar a la democràcia i a la prosperitat del capitalisme modern. Simplement aquestes condicions no existien, o en el millor dels casos, amb prou feines estaven en procés de formació.

EN QUÈ CONSISTEIX DONCS LA DESMOBILITZACIÓ DE LES AUTODEFENSES?

En un editorial titulada *La veritat sigui dita*, el Bloc Central Bolívar (BCB), va sostenir sobre el paper del narcotràfic a la guerra:

"La preparació, el reentrenament i la dotació d'un combatent, dins d'un règim d'austeritat severa, costa més de tretze milions de pesos. El sosteniment i la manutenció de cada home fora de l'àrea de combat pugen a un milió dos-cents mil pesos mensuals. Els pressupostos estimatius per al planejament i execució d'operacions són enormement milionaris. [...] L'aparell polític i social, la logística de les comunicacions, el transport, els mitjans de divulgació i propaganda, l'assistència professional i, en definitiva, el cobriment de tots els fronts de guerra, exigeixen una disposició de capitals que mai són suficients per a l'atenció d'aquests onerosos serveis.

Davant d'aquest panorama real, els diners del narcotràfic hi van trobar un terreny molt adobat per a la seva intrusió i ingerència a l'escenari del conflicte. Altres fonts de finançament, incloent-hi la provinent de l'infame delictes del segrest per part de les guerrilles, exerceixen amb prou feines com a modestes caixes menors enfront dels ingressos multimilionaris del narcotràfic. No hi ha dubte que la prolongació i degeneració d'aquest conflicte estan vinculades a qualsevol etapa del nefast negoci de pro-

ducció, compra, cobrament d'impostos, distribució o comercialització de drogues il·lícites. El balanç estratègic de la guerra està tan influenciat pels diners del narcotràfic que els fronts més exitosos en la lluita subversiva o antisubversiva són precisament aquells assentats en zones 'cocaleras' o que controlen corredors i punts estratègics de producció i sortida de drogues."²

L'editorial exposava un argument contundent sobre la realitat de la guerra: *"Apel·lar al narcotràfic no era una opció que depenia de l'ètica de cadascun dels comandants de faccions d'autodefensa, sinó una condició ineludible per sobreviure enmig del conflicte"*. Indistintament del fet que molts dels guanys per producció i tràfic de drogues anessin a parar a la fortuna personal dels propietaris dels exèrcits, i que el to de l'editorial busqués justificar el caràcter narcotraficant de les autodefenses, l'argument era contundent: *"Fos qui fos el comandant, patró o propietari, d'una facció important de les autodefenses, necessàriament era un narcotraficant."* Però no era certa la relació inversa: *"Qui traficava drogues no era necessàriament un membre de les autodefenses, i només s'era un paramilitar si a més de ser narcotraficant es posseïa el monopoli de l'Estat sobre un territori."* A efectes de negociacions amb el Govern, la diferència no s'havia d'establir aleshores entre *"paramilitars purs"* i *"paramilitars impurs"*, sinó entre *"narcotraficants purs"* i *"narcotraficants polítics"*. Els primers eren un problema estrictament criminal, els seus vincles amb el poder polític estaven restringits a la corrupció de certes agències estatals i la negociació amb ells implicava en essència un procés de sotmetiment a la justícia. Mentre que els segons tenien una dimensió política *de facto*, ja que malgrat no tenir un suport ideològic elaborat, ni creïble, assumien funcions d'Estat en un territori: posseïen un exèrcit privat amb el monopoli de la violència, la tributació i la justícia en regions senceres. La negociació amb ells implicava un procés polític de renúncia al seu paper d'Estat *de facto* a l'àmbit local i de trànsit cap a la imposició de les institucions de l'Estat nacional a les regions.

Des del punt de vista moral és plausible assenyal·lar els paramilitars com a criminals en la mesura en què les seves motivacions polítiques no justifiquen l'enriquiment, ni els danys col·laterals, de delictes com el narcotràfic, el segrest, l'extorsió... Però des del punt de vista de la seva complexitat, entenen la complexitat com a l'assoliment dels seus objectius i la varietat i a l'intensitat de les transaccions i condicions necessàries per a això, les autodefenses són sens dubte actors polítics. Malgrat lucrar-se amb les drogues i moltes altres

Els qui van controlar els recursos provinents del narcotràfic es convertirien en les noves elits locals. La resta de grups socials i antigues elits senzillament no comptarien amb els recursos mínims per competir amb aquesta classe emergent

variants del crim, el seu propòsit com a actors del conflicte ultrapassa el narcotràfic i es trenca en l'assoliment de la supremacia del poder local per donar-li una nova forma a l'Estat, l'economia i l'ordre social de les comunitats. Un comandant de qualsevol bloc de les autodefenses té com a objectiu principal el control territorial d'una zona definida. Per a això necessita un aparell de força suficientment poderós com per dissuadir els pobladors d'establir vincles de lleialtat amb el seu grup. Aquest vincle funcionava en dues direccions: els habitants de la zona havien de pagar un tribut periòdic per les seves possessions i per les activitats econòmiques que realitzaven. A canvi, rebien protecció i serveis de justícia per garantir, d'entre altres aspectes de la vida social, els contractes i els drets de propietat establerts. En conseqüència, la complexitat del negoci del narcotràfic, ja sigui exercit de manera directa o delegat a grups especialitzats a canvi d'un percentatge dels guanys, era només una part de la complexitat de l'estructura organitzativa que manegen les autodefenses. A les regions de Colòmbia només es podia tenir preeminència sobre el narcotràfic si es posseïa el domini sobre una activitat molt més complexa com és el control de l'Estat a les comunitats, amb totes les seves implicacions polítiques, econòmiques i socials. Els narcotraficants locals que no posseïen un exèrcit i un poder polític propi estaven subordinats als propietaris locals dels exèrcits privats. Però només era possible tenir un exèrcit privat si es disposava del finançament del narcotràfic. I en aquest sentit els paramilitars estaven vinculats d'una manera o d'una altra amb el negoci, ja fos traficant directament o bé cobrant un impost de protecció als traficants.

No es tracta doncs de respondre a la pregunta sobre on són els límits d'allò polític i criminal d'acord a les intencions dels actors, sinó d'acord a l'abast polític que tenen en la pràctica les activitats que realitzen. No hi ha dubte que molts dels caps de les autodefenses posseeixen grans fortunes i la

seva motivació per ser part de la guerra passa pel poder i la riquesa personal que n'han obtingut, però per poder accedir-hi necessiten controlar aspectes de la vida social de les comunitats que ràpidament ultrapassen l'àmbit criminal i s'introdueixen al camp polític. Mentre que un cap d'una empresa narcotraficant centra les seves activitats en comprar béns de producció, transformar-los en cocaïna o heroïna, exportar-ho i repatriar-ne els guanys, i la seva relació amb la política es limita a corrompre les autoritats o fugir-ne, un cap d'autodefensa necessita organitzar un exèrcit per protegir-se de la guerrilla i d'altres faccions d'autodefenses, construir una clientela política mitjançant les armes, sotmetre per la força els polítics professionals que fan campanya a la seva regió, extreure recursos mitjançant activitats lícites i il·lícites -d'entre elles, el narcotràfic- per finançar l'organització i projectar el seu poder polític regional a una escala nacional, i negociar amb l'exèrcit i demés autoritats nacionals per coordinar la lluita antisubversiva i la impunitat de les seves empreses criminals. Les habilitats que es necessiten són molt diferents a les relacionades amb les que són purament criminals, fins i tot els seus membres que s'han iniciat en el narcotràfic requereixen sofisticar les habilitats pròpies del crim altament organitzat per tenir èxit en una estructura d'autodefenses. És probable que l'origen de molts paramilitars a moviments guerrillers, a les Forces de Seguretat de l'Estat o al proselitisme polític, es degui al fet que el coneixement que s'adquireix en aquestes professions és funcional amb el desenvolupament de les habilitats necessàries per al control armat de una comunitat.

I és precisament pel tipus de poder que posseeixen els paramilitars, com a "narcotraficants amb poder polític a les regions", que els continguts i procediments de les negociacions són quasi diametralment oposats a aquells propis del tractament cap als "narcotraficants purs". En primer lloc, allò que es requereix que entregui un paramilitar al marc d'un procés de negociació està traçat més enllà de la seva empresa de producció i tràfic de drogues. El que és realment important és l'entrega d'una organització encarregada d'exercir el monopoli de la violència, la justícia i la tributació sobre un territori. Són els comandaments militars i els quadres burocràtics de la seva organització, incloent-hi, sens dubte, aquells membres especialitzats en el narcotràfic, als qui al Govern l'interessa controlar per evitar que un altre actor diferent a ell es constitueixi com a Estat local.

En segon lloc, l'entrega de l'organització és un procés complex que supera la voluntat i les intencions del cap, patró o comandant d'una facció d'autodefensa. L'absència d'una cohesió ideològica forta o d'una identitat d'interessos entre els mem-

El que abans era només el poder dels diners es convertiria en un poder integral on s'hi barrejaven la influència sobre la producció econòmica, el joc polític i, fins i tot, les fonts del prestigi social

bres de la facció implica que calen mecanismes de pressió efectius per aconseguir que els comandaments mitjans de l'organització s'entreguin seguint les ordres del seu cap. Si un comandant d'autodefenses es desmobilitza i queda aïllat de la seva organització o sense poder real, fàcilment un comandament mitjà pot usurpar el seu càrrec i prendre el control armat sobre el territori. En aquest escenari, el govern està pràcticament obligat a permetre al cap d'autodefenses a mantenir la seva jerarquia sobre l'organització fins que hagi pogut desmantellar-la i entregar-la a les autoritats. És irònic que mentre que l'opinió reclamava que no es colessin "narcotraficants purs" a les desmobilitzacions, l'entrega d'aquests era crucial per a què s'aconseguís un desmuntatge real de les estructures d'autodefenses i de la producció i tràfic de drogues a les regions. Per una banda, eren els seus principals finançadors, i per l'altra, els paramilitars tenien el poder militar suficient per obligar als narcotraficants a entregar-se. El Govern ha pogut buscar una solució intermitja en la qual els narcotraficants sense poder militar, ni polític, s'entreguen com a membres del poder econòmic de les autodefenses, però a canvi han de lliurar copiosos béns i recursos per ser acceptats dins la Llei de Justícia i Pau.

I en tercer lloc, l'entorn social on s'entrega l'organització és propens a reciclar la forma de control des de l'autoritat d'un exèrcit privat. Si les causes que van originar la irrupció de les autodefenses i narcotraficants continuen vigents, és només qüestió de temps que noves organitzacions sorgeixin a les regions. En aquest sentit, el govern no pot oblidar que la solució al problema de les autodefenses forma part del problema de la construcció definitiva d'una democràcia i d'un capitalisme modern, que a la vegada és part estructural de la història de Colòmbia. Per exemple, el Govern nacional, durant el procés de negociació, no es va preocupar per resoldre el punt de trencament que fonamenta aquesta forma d'ordre social: la distribució tan desigual de la riquesa. Un grapat d'individus, mitjançant el negoci del narcotràfic, és capaç d'acumular capitals que fàcilment superen els centenars de milions de dòlars en poblacions d'un nivell de subdesenvolupament que voreja la indigència. El desequilibri en la riquesa es reflecteix

també en l'asimetria del poder polític. Tot i ser més nombrosos els habitants que no es beneficien de manera directa de les organitzacions paramilitars, estan en seriosos desavantatge a l'hora de participar en les decisions sobre la seva comunitat o per reclamar drets establerts a les lleis nacionals. No poden competir davant l'allau de diners, violència i influència en el joc polític del nivell central de l'Estat. Paradoxalment, la seva única via d'ascens social i econòmic és a través de la seva vinculació a les activitats pròpies d'un grup paramilitar, ja sigui com a soldats, polítics professionals, traficants... Això desequilibra encara més les relacions de poder locals entre aquells que estan vinculats a les autodefenses i aquells que no ho estan.

NOTES I REFERÈNCIES

1. Gibson Edward L., *Subnational Authoritarianism: Territorial Strategies of Political Control in Democratic Regimes*. Northwestern University, Prepared for delivery at the 2004 Annual Meeting of the American Political Science Association, September 2 - September 5, 2004. Pàg. 4. Traducció de l'autor.
2. Editorial de la pàgina d'Internet del Bloc Central Bolívar. Firmat per Javier Montañez, Julián Bolívar i Ernesto Báez. 01/08/2002. Baixat de: <http://www.bloquecentralbolivar.org/detalle.php?Id=46#>.

Ricardo Vargas

Sociòleg, especialista en temes relacionats amb el narcotràfic i el conflicte armat a Colòmbia. Director de la Corporació Acció Andina Colòmbia, i membre del programa de drogues i democràcia de 'Transnational Institute'

Drogues, Política Antinarcòtics i Conflicte Armat a Colòmbia

Una de les dinàmiques que continua identificant avui l'economia il·legal de les drogues a Colòmbia és la seva inserció al conflicte armat, fet que genera noves conseqüències des del punt de vista de la medicació de forces pel control de territoris i, d'altra banda, en l'establiment de recents equilibris de poder que es manifesten en nous arranjaments de caràcter pragmàtic, tot cercant garantir el posicionament dels actors armats al voltant d'aquesta economia. Per la seva banda, l'estratègia antinarcòtics i, per tant, les decisions polítiques, es caracteritzen per la seva inserció a la guerra antiterrorista, context en el qual s'hi han introduït noves valoracions sobre els resultats de la lluita antidrogues, o es ressalten indicadors novedosos amb els quals es busca oxigenar els qüestionables resultats dels propòsits finals de l'estratègia.

Des del punt de vista de les finalitats de la incidència política, en relació als objectius de la cooperació antinarcòtics de Washington davant l'escenari colombià, en general, s'utilitzen resultats d'accions d'eradicació, interdicció, ús de la força contra laboratoris de processament, confiscació de substàncies i extradicions per publicitar el compliment de les finalitats de l'estratègia.

Així, per exemple, l'Informe 2006 sobre Drogues del Departament d'Estat dels EUA va qualificar 2005 com l'any rècord en eradicació de la fulla de coca a Colòmbia, en totalitzar 138.775 hectàrees fumigades. A aquestes s'hi han d'afegir 31.285 eradicades manualment, per a un gran total de 170.000 hectàrees.

Però també 2005 va ser qualificat com un any rècord en interdicció, en ser capturades 223 tones mètriques de cocaïna i de pasta bàsica de cocaïna (PBC). Per la seva banda, el 94% dels laboratoris de processament de cocaïna destruïts al món eren a Colòmbia. Així mateix, aquest *reeixit* quadre de les accions de força es complementa amb l'extra-

dició de 304 colombians. En resum, Colòmbia va portar a terme durant 2005, amb la major eficiència, les tasques bàsiques antidroga que cerquen contenir el seu apogeu als territoris on s'origina el circuit il·legal.

Al 2006, Colòmbia manté el rècord, a nivell mundial, de les accions antidroga. Va confiscar 179 tones de cocaïna i pasta bàsica de cocaïna (PBC); es van fumigar 171.613 hectàrees de fulla de coca i de rosella i es van eradicar de manera manual i forçosa 42.111 hectàrees de coca i 1.697 hectàrees de rosella. És a dir, només en aspersions sobre coca es van superar les 200.000 hectàrees fumigades durant l'any 2006.¹

Així mateix, es destaquen els resultats del programa d'interdicció aèria a Colòmbia (Air Bridge Denial), que en tres anys d'operacions ha aconseguit, suposadament, disminuir els nivells d'ús il·legal de l'espai aeri per a finalitats de comerç de drogues. Vegem les xifres del Departament d'Estat:

QUADRE NÚMERO 1. ACCIONS AL MARC DE L'AIR BRIDGE DENIAL A COLÒMBIA

Tipus d'acció	2003	2006
Número de vols sospitosos	637	171
Avionetes confiscades	SD	4
Cocaïna confiscada per raó del programa aeri	SD	1,6
Arrestos	SD	1

US Department of State, Bureau for International Narcotics and Law Enforcement Affairs

Tot i la imatge que projecten les accions antidrogues en termes d'una croada global, el contrast real dels seus resultats s'estableix als efectes multiplicadors que puguin generar efectivament davant d'un increment de preus i d'una escassetat de la disponibilitat de drogues, cosa que redundaria també en una disminució de la puresa de les substàncies ofertes i, per tant, en la seva qualitat. Al costat de la pujada de preus, aquest dèficit de qualitat també contribuiria a allunyar els seus usuaris.

OBSERVACIONS SOBRE LES ACCIONS ANTIDROGA 'RÈCORD' A COLÒMBIA

1. Peter Reuter (Reuter, 2006) mostra que tot i que els preus de la cocaïna i de l'heroïna han caigut als EUA, no per això s'ha disparat la demanda, sinó que aquesta manté una situació de relativa disminució al llarg de la dècada dels 90 i es torna estable des de l'any 2000 fins avui. És una manera interessant de veure que el problema de la relació entre oferta i demanda a les drogues és inelàstica.

2. En efecte, per aquesta via es pot observar que l'explicació de l'apogeu de les drogues s'ha de buscar en dinàmiques epidèmiques, les quals obeeixen a conjuntures socioculturals molt específiques i no simplement al compliment d'una disminució dràstica de l'oferta com ho suggereix l'estratègia actual. S'ha de notar que, en la relació epidèmica, el factor que dispara la demanda són els nous usuaris que conjunturalment s'hi involucren. En la fase següent es genera una tendència a la baixa en la mesura en què la població que n'és vulnerable disminueix (Reuter, 2006: 82). Allò significatiu al llarg de la primera dècada del nou mil·lenni és que la caiguda dels preus de la cocaïna i l'heroïna no ha significat noves fases epidèmiques tal com va succeir amb l'heroïna als anys 70 o el *crack* a finals dels 80.

3. Això succeeix malgrat l'incompliment de l'estratègia de desincentivar la demanda per la via d'un increment de preus, de disminució de la puresa i

d'iniciatives orientades a incrementar la percepció de perillositat de les drogues. És a dir, l'estratègia antinarcòtics com a tal no es configura en la font d'explicació dels resultats que mostren una relativa estabilització de la demanda. Això és el que porta a cercar altres referències d'explicació del que s'esdevé als principals mercats d'ús a l'interior dels EUA.

4. Tampoc la radicalització de les mesures orientades a criminalitzar els usuaris explica aquest comportament. Sens dubte, la política contra l'ús dins dels EUA continua sent de dissuasió mitjançant la força. La suma dels pressupostos estatals i federals suggereix un compromís amb els indicadors propis de la prohibició. El pressupost federal per a 2005 sobre drogues als EUA va ser de 12.400 milions de dòlars nord-americans (USD). A aquesta xifra cal afegir-hi les despeses estatals i locals, les quals sumen entre 15.000 i 20.000 milions d'USD al pressupost federal (estem parlant d'entre 28.000 i 33.000 milions de dòlars nord-americans a l'any en despeses antidroga).²

Aquesta situació, juntament amb les accions als llocs d'oferta, dona com a resultat un baix efecte dissuasiu per la via de la repressió: en efecte, en el cas de les accions sobre l'oferta, el volum de la circulació de drogues il·legals cap als EUA no mostra tendències a la disminució sinó a una relativa pujada al llarg de la primera dècada del segle XXI. En el cas de la demanda no existeix cap evidència sobre el fet que el comportament del mercat obeeixi a la finalitat central de l'estratègia ja que aquesta, tal i com s'ha assenyalat, no s'ha aconseguit. És a dir, a partir de càlculs oficials es pot afirmar que els preus d'importació de drogues no han augmentat, cosa que suggereix que el risc efectiu del contraban també ha crescut poc i només sembla que hi ha una lleu disminució al volum total de les drogues que entren al país. (Reuter, 2006: 90).

La incidència sobre l'estructura de preus de les accions en l'oferta i per tant sobre el factor determinant dels nivells de demanda de drogues, no ha estat tan comuna històricament. Només en circumstàncies molt particulars, en les quals el país productor era el principal proveïdor més important del mercat dels EUA, es tenen alguns efectes quan les accions es dirigeixen contra aquesta font de subministrament i com a conseqüència la disminució va poder constatar-se aleshores (en els millors moments amb una incidència sobre, aproximadament, el 50%). També hi incideix el grau de control del govern central sobre les àrees que es volen eradicar. Aquestes circumstàncies no operen avui en dia en casos com els de Colòmbia, Afganistan o Birmània.

Estudis puntuals sobre el comportament de la cadena en relació amb l'impacte de la interdicció

Els esforços d'interdicció o d'accions envers la producció no transcendeixen al preu final més enllà d'un màxim que se situa entre un 10 i un 20%, en el millor dels casos

assenyalen que la incidència d'aquesta en els preus finals és mínima.

En efecte, com a norma, la teoria de la relació multiplicativa dels preus i la seva incidència sobre la venda final no es compleix en el cas de les drogues il·legals. Però sí que hi ha una incidència de fets que s'esdevenen en cadena i poden afectar aquest comportament, com ha succeït en el cas de la baixada de preus, context en el qual Reuter llença la hipòtesi del fet que la generalització de processos d'economia d'escala (en fases de producció) pot haver incidit sobre la caiguda de preus de venda al públic.

En general, el que és clar és que els esforços d'interdicció o d'accions envers la producció no transcendeixen al preu final més enllà d'un màxim que se situa entre un 10 i un 20%, en el millor dels casos. Encara més, el que es pot observar al Pla Colòmbia és que ni tan sols va arribar a afectar aquest preu, malgrat l'increment que va representar aquesta decisió, vista des de la perspectiva dels països productors. Si bé la interdicció pot crear alguns problemes en alguns punts de la cadena, el que és clar és que no està afectant als preus finals tal com s'ho proposa l'estratègia actual. Aquesta situació porta a Reuter a una conclusió sorprenent:

"En qualsevol cas, degut al fet que el raonament econòmic estàndard crea sospites sobre la interdicció, i tenint en compte la manca d'evidències que demostrin el vincle entre la intensitat de la interdicció i els canvis observats als preus de venda al detall de drogues, queda per demostrar si en realitat els resultats mereixen que s'assignin més fons a la interdicció, almenys, als nivells d'activitat actuals." (Reuter, 206: 99).

En altres paraules, el fet que els preus d'exportació des de Colòmbia no hagin crescut (en relació amb tot el dispositiu que es va establir amb el Pla Colòmbia) indica clarament que el Pla com a tal ha fracassat.

ALESHORES, ÉS FACTIBLE UN CANVI DE POLÍTICA?

La conclusió de Reuter és que no s'observa una perspectiva clara amb la qual es vegi interessant el canvi d'estratègia. En el millor dels casos, i d'una manera més favorable per a Colòmbia, s'observa una orientació dels recursos cap a polítiques socials. Però això no incideix sobre el problema de drogues dels EUA. Per aquesta raó es conclou que en els pròxims anys és més factible que hi hagi una mica més del mateix. Tanmateix, quins arguments s'exhibeixen a l'hora de donar continuïtat a una cooperació que no dona mostres d'èxit? Els bons resultats al marc de la guerra contrainsurgent.

El fet que els preus d'exportació des de Colòmbia no hagin crescut (en relació amb tot el dispositiu que es va establir amb el Pla Colòmbia) indica clarament que el Pla com a tal ha fracassat

En efecte, més enllà dels indicadors centrals a l'estratègia antinarcòtics, els arguments que substitueixen el debat sobre si s'ha de continuar l'ajuda a Colòmbia s'estenen a la disminució relativa dels atacs de les guerrilles a poblacions aïllades, la recuperació de la presència d'organismes de seguretat en municipis sobre els quals no hi tenien capacitat d'incidència i, finalment, l'ús d'indicadors com la disminució de segrestos o de la mitjana d'homicidis per cada 100.000 habitants, d'entre altres.

És a dir, s'accentuen perspectives i perfils de balanç de la cooperació depenent de l'èmfasi en què se situï el problema: una estratègia antidroga en dificultats s'oxigena mitjançant la reafirmació d'una política de seguretat de caràcter contrainsurgent. Justament el Pla Colòmbia II reflecteix aquesta paradoxa.

El supòsit primer és que el terrorisme i el narcotràfic constitueixen una mateixa empresa criminal. Aquesta situació s'observa en la direcció territorial de l'estratègia i pren com a base quatre tipus d'àrees per a l'acció:

- Zones en procés de recuperació institucional. És a dir, territoris on s'ha aconseguit treure la guerrilla.
- Zones de desmobilització. Allà on es busca copar espais de control dels grups paramilitars.
- Zones de frontera. Allà on es pretén evitar l'ús de les zones limítrofes com a rereguarda o corredors de mobilitat (narcotràfic, armes, béns de producció).
- Per últim, les zones de rereguarda dels grups il·legals. Allà on es proposa el desenvolupament d'operacions militars contundents.

Des d'aquesta articulació es reclama el paper de la cooperació internacional i del principi de corresponsabilitat. Però, quin tipus de problemes arrossegueu aquests nous èmfasis dins l'estratègia de cooperació?

En primer lloc, no s'ha reflexionat sobre els problemes d'aquesta correlació i, per exemple, no s'han establert els costos per a una població civil que rep un tractament indiscriminat (fumigació i operacions militars envoltants). Per això les

accions en contra de l'economia de les drogues han adquirit un caràcter cada vegada més indiscriminat davant la població civil, involucrada en les fases inicials del circuit il·legal.

D'altra banda, el narcotràfic i les seves estructures de control també mostren noves dinàmiques que garanteixen la seva inserció als processos propis de la globalització en l'àmbit criminal. Les estructures en xarxa i el maneig d'una geopolítica transnacional donen avantatges comparatius a la consolidació de les elits il·legals assentades a Colòmbia però el seu poder no depèn exclusivament del control territorial local.

Aquesta dinàmica s'observa a les següents característiques:

- En la creixent regionalització i enfortiment de les estructures en xarxa.
- En l'ampliació de les activitats il·legals i el desenvolupament de models de control mafiós enfortits per la seva inserció en una globalització il·legal.
- En la continuïtat de la inserció paramilitar al narcotràfic, sobretot en zones frontereres, de la mateixa manera que el desenvolupen els grups insurgents.

La transnacionalització del narcotràfic i de les economies il·legals és perceptible en una primera instància als països fronterers amb Colòmbia i està ocasionant serioses conseqüències des del punt de vista de les decisions de Washington, més encaminades a deslegitimar el règim de Chávez, en el cas de Veneçuela, que a establir un diagnòstic i un tractament d'acord amb la naturalesa del problema.

Observem tot seguit aquests casos recents de Veneçuela i l'Equador.

VENEÇUELA, FRONTERA I EL TRÀFIC DE DROGUES

La percepció dels EUA

El tema de les drogues és un dels àmbits en els quals es continua reflectint la tensió existent entre Washington i Caracas. Els EUA consideren Veneçuela com a un dels principals països de trànsit de drogues en tot l'hemisferi occidental.³

Una de les raons que els EUA observen a l'increment d'aquest rol de Veneçuela és "l'èxit de les accions antidroga a Colòmbia", que fa, segons Washington, que els líders del narcotràfic se situïn a països veïns aprofitant la seva geografia, els alts nivells de corrupció, la debilitat del sistema judicial i l'absència de cooperació internacional, amb la qual cosa està permetent l'enfortiment de la indústria de les drogues.

Els EUA rebutgen els arguments de Veneçuela pel que fa a la no renovació de l'acord d'entesa

existent a nivell bilateral (1978 USG - GOV Bilateral Counternarcotics Memorando of Understanding), que permetia als agents antinarcòtics operar a Veneçuela. Efectivament, el president Chávez va refusar al 2005 l'extensió d'aquest Memoràndum Bilateral.

La percepció del problema a través de les rutes

Segons el govern dels EUA, els *narcos* colombians fan servir múltiples vies de contraban de drogues a Veneçuela:

1. La carretera Panamericana (corredor Táchira – Puerto Cabello)
2. El riu Orinoco⁴
3. La península de La Guajira
4. Desenes de pistes aèries clandestines

El càlcul de Washington sobre el volum del contraban de drogues que transita per Veneçuela és de 200 tones mètriques de cocaïna cada any. Les tècniques de transport utilitzades són:

Per via marítima:

- Contenidors
- Llanxes ràpides (*go fast*)
- Vaixells pesquers

Aquests es fan servir des de la ciutat costera de La Guaira (on es va interceptar un carregament d'una tona que va ser descobert en un vaixell que es dirigia cap a Veracruz, Mèxic, al juny de 2006) i Puerto Cabello.

Per via aèria:

- Avions privats que s'enlairen des de pistes clandestines

Els càlculs de l'ús d'aquestes aeronaus clandestines, segons el govern dels EUA, van en augment en els últims tres anys, així:

QUADRE NÚMERO 2. TONATGE DE DROGUES MOGUDES A TRAVÉS DE PISTES CLANDESTINES, SEGONS EL DEPARTAMENT D'ESTAT DELS EUA

Any	Tones mètriques
2004	25
2005	50
2006	66

Font: United States Department of State, *Bureau for International Narcotics and Law Enforcement Affairs, International Narcotics Control Strategy Report*, Vol. I, Març 2007, Washington DC.

Existeix doncs la percepció que des de Veneçuela s'està desenvolupant una dinàmica creixent d'ús de l'espai aeri per al tràfec de drogues. Per a això s'utilitzen petits aeroports que se situen als estats:

- Portuguesa
- Apure
- Sucre

Se subratlla, així mateix, l'ús d'avions comercials per al contraban de cocaïna i heroïna.

Hi ha casos emblemàtics que posen de manifest el paper d'aeroports com Maiquetía, on hi va operar un avió DC-9 amb una càrrega de cocaïna que es dirigia a Ciutat de Mèxic al 2006. Es calcula que a les màfies (forces de seguretat) que controlen aquesta ruta se'ls hi paga una mitjana de 1.400 dòlars nord-americans per lliura de cocaïna embarcada allà. En un altre cas, un DC-7 va aterrar d'emergència a Ciudad del Carmen, a Mèxic, i després es va saber que hi anava des de Maiquetía. Les autoritats antinarcòtics dels EUA consideren que hi ha hagut un èxit del Pont Aeri des de Colòmbia, situació que pren com a indicador principal la disminució de les naus sospitoses, dinàmica que va passar de 637 al 2003 a 171. És a dir una decreixença del 70%.

Aquesta decreixença va ser mitigada pel narcotràfic, segons Washington, en incrementar les operacions al Carib des de Veneçuela, sobretot cap a Haití i República Dominicana.

Geopolítica de les drogues des de Veneçuela

Las drogues que van als EUA des de Veneçuela transiten per:

1. Centreamèrica

2. Mèxic

3. Haití S'usen com a ponts Surinam i Guaiana.

4. República Dominicana tota l'illa la Hispaniola, per aquesta via arriben els embarcaments

5. Altres països del Carib fins a 3/4 de tones.⁶

Així mateix les drogues que van a Europa des de Veneçuela transiten per l'Àfrica, principalment per Guinea i Guinea-Bissau. En aquest context, Washington acusa a les FARC, a l'ELN i a organitzacions paramilitars de Colòmbia com a les responsables d'aquest tràfic, sense que rebin un control ferri per part de les autoritats de Veneçuela. Segons el govern dels EUA, l'èxit del Pla Colòmbia ha generat aquests forts canvis a nivell geopolític,

en el qual Veneçuela pren rellevància. En aquest sentit, comença a crear-se la imatge que Veneçuela és un indret d'operacions dels caps del càrtel del nord del Valle, liderat per Diego Montoya, Wilber Varela i Juan Carlos Ramírez "Chupeta".⁷ Així mateix, un altre indicador que ressalta el compromís ascendent de ciutadans veneçolans al mercat de les drogues il·legals és l'increment de les detencions de petits contrabandistes d'aquest país en situacions ocorregudes en diversos països del món. Com a referències geogràfiques hi ha:

- Holanda
- Espanya
- Ghana
- República Dominicana
- Mèxic

En el cas d'Espanya, i d'acord amb registres de premsa, les xifres que comprometen a veneçolans amb drogues certifiquen un procés ascendent en els últims anys, així:

QUADRE NÚMERO 3.

VENEÇOLANS DETINGUTS PER DROGUES A ESPANYA (2003-2005)

Any	Nombre de detinguts
2003	269
2004	446
2005	473

Font: Luis Gómez, *El narcotràfic se dispara en España*, a *El País*, 15 de gener de 2006.

De la mateixa manera, el nombre de reclusos veneçolans va passar de 89 al 2000 a 433 al 2005.⁸ Finalment Washington qüestiona de forma molt severa al govern de Chávez en pràcticament tots els àmbits relacionats amb el control de drogues, com ara:

1. Les iniciatives de polítiques públiques anti-droga.
2. La manca d'esforços per garantir el compliment de la llei.
3. L'absència de control de precursors químics.
4. Les fallides en la reducció en la demanda que contrasta, segons el govern dels EUA, amb l'assetjament del qual en són víctimes les ONG que desenvolupen algunes accions a aquest nivell i que són finançades amb la cooperació dels EUA.
5. Que es reflecteix als nivells de corrupció.
6. La manca de desenvolupament de tractats relacionats amb el tema.
7. Els obstacles a l'extradició i a l'assistència legal.

Com a resposta a aquestes acusacions, Caracas al·lega tenir xifres importants en matèria d'interdicció. Així:

**QUADRE NÚMERO 4.
DROGUES CONFISCADAES SEGONS LES
AUTORITATS DE VENEÇUELA I DELS EUA
(2005-2006)**

Any	Quantitat confiscada segons Veneçuela (tones)	Quantitat confiscada segons els EUA (tones)
2005	77,5	35-40
2006	58	20-25

Tal com s'observa al quadre número 4, el govern dels EUA relativitza les accions d'interdicció en considerar que una part molt gran van ser accions en alta mar de tercers països i que, per la proximitat, allò confiscat de droga es va portar a territori veneçolà. Per això les xifres oficials del Departament d'Estat reconeixen volums molt baixos com a confiscacions de les autoritats veneçolanes.

També s'observa que, en general, les xifres d'interdicció tendeixen a la baixa enfront d'anys anteriors. És obvi que Washington vol establir relacions de causalitat entre el rebuig a la cooperació dels EUA per part de Chávez i els indicadors que sustentarien el baix compromís de Caracas en matèria de drogues, fent servir per a això també contrastos molt durs davant les accions de la seguretat veneçolana, per mantenir aquesta percepció.

Les demandes dels EUA davant Veneçuela són:

1. Washington denuncia la poca efectivitat dels controls de les autoritats responsables a Puerto Cabello. Assenyala una altra deficiència en el control dels contenidors. En aquest sentit reclama l'aplicació del Programa de Seguretat Portuària, ja que per al Departament d'Estat, el corredor Táchira-Puerto Cabello és responsable del trànsit d'un 70% de les drogues que flueixen des de Colòmbia i que es dirigeixen cap als EUA.

2. El govern estatunidenc denuncia també l'ús de la via terrestre a l'Estat de Táchira i el seu posterior embarcament cap a Puerto Cabello, des d'on es transporta, fent servir diverses embarcacions, cap als EUA i Europa.

3. Washington assenyala la complexitat creixent de l'escenari fronterer amb Colòmbia, com l'exploració il·legal d'or en mines situades a la frontera entre Colòmbia i Brasil. Informes de premsa expliquen el grau de control de les guerrilles sobre el comerç il·legal d'armes, drogues i or en aquesta

zona. En un sol punt fronterer –diu Washington–, les FARC envien entre 1 i 1,5 tones de cocaïna cada dues setmanes desde Guainí i Vichada fins a Mariapo, a l'Orinoco veneçolà. Així mateix existeix una incidència dels grups armats al llarg de tota la frontera del cantó veneçolà (des d'Apure fins a l'Alta Guajira) que crea condicions difícils als desplaçats, com l'assassinat de 17 líders socials en el context de la desmobilització paramilitar en aquest territori. També assenyala l'establiment d'estructures mafioses de xantatge en àrees com Maracaibo i en general a l'Estat de Zulia, i que exemplifiquen l'apogeu de les economies il·legals a Veneçuela.

Conclusions sobre Veneçuela i les drogues

Les tendències principals que s'observen en el tema de les drogues i les relacions entre els EUA i Veneçuela:

- Un augment de les tensions en les relacions bilaterals amb els EUA per raó de l'increment del rol de Veneçuela en el tràfic, fet que se suma a d'altres aspectes conflictius de l'agenda bilateral.
- Un desenvolupament de les percepcions que associen un rol comprometedor de Veneçuela en les drogues i una baixa capacitat de contenció, procés que és simultani al rebuig per part del president Chávez al suport estatunidenc, en els termes de la cooperació dels EUA.
- Com a conseqüència, s'observarà a curt i mig termini, un increment dels arguments per propiciar un aïllament de Veneçuela. No obstant això, aquest tipus de manejaements per part de Washington són correlatius a la manca d'apropiació d'una agenda regional que redefeixi el tema de les drogues des d'un enfoc diferenciat és a dir, que reconegui que el fenomen obeeix a una dinàmica de transnacionalització creixent de l'economia de les drogues, context en el qual s'hi estan dinamitzant altres activitats il·legals que es coven als territoris veïns a Colòmbia, com és el cas dels robatoris de vehicles, contraban de gasolina, de béns de consum... També obeeix a un creixement de la desubicació de les organitzacions il·legals, amb la qual cosa s'enforteixen estructures en xarxa que compro-

El narcotràfic i les seves estructures de control també mostren noves dinàmiques que garanteixen la seva inserció als processos propis de la globalització en l'àmbit criminal

La transnacionalització del narcotràfic i de les economies il·legals és perceptible en una primera instància als països fronterers amb Colòmbia i està ocasionant serioses conseqüències des del punt de vista de les decisions de Washington

meten ciutadans dels diferents països de la regió andina.

- El reconeixement d'aquestes característiques implica un punt de sortida diferent a la teoria de l'ampliació inusitada de la il·legalitat i el conflicte colombià, fenòmens que si bé són part del problema, no constitueixen el factor determinant d'aquesta nova dinàmica.

- Com a conseqüència, la perspectiva de tractament del problema ha d'originar-se a partir de la construcció d'una agenda regional que situï altres elements que envolten al conjunt de països de la regió i que requereixen un tractament de cooperació horitzontal. D'aquesta manera es contribuirà al desenvolupament d'una massa crítica per establir nous termes en el tractament del problema enfront de la política de Washington, que continua movent-se en un model obsolet d'una corresponsabilitat basada en l'existència equivocada d'una divisió mundial entre "països productors contra països consumidors".

Malauradament, a la regió s'hi observen més actituds reactives que el desenvolupament d'una agenda estratègica alternativa a les polítiques de força de Washington i a la seva inscripció en la inseguretat global.

EL CAS DE L'EQUADOR

1. En primer lloc, l'Equador es consolida com a lloc de tràfic de drogues, sobretot d'ençà de 2005, amb una continuïtat clara d'aquesta condició al 2006. La confiscació de 44 tones de cocaïna al 2005 i prop de 40 al 2006, ratifiquen aquesta dinàmica. Es calcula que per les costes equatorianes hi passen entre 150 i 200 tones de cocaïna provinents de Colòmbia.

2. Creix com a lloc de processament i d'increment de xarxes transnacionals. Existeix informació sobre l'establiment d'estructures de narcotraficants i de laboratoris de processament en punts allunyats de la regió de Daucay (Machala) i a Cachipulla, al sud-est de Santa Rosa, així com a la província El Oro, fronterera amb el Perú, amb estructures de

processament de fins a 2,5 tones de cocaïna.⁹

Però resulta un error veure aquestes tendències només com a l'expressió del *spillover* [desbordament] del conflicte colombià. També resulta limitant reduir la naturalesa del problema als impactes de les fumigacions aèries des de Colòmbia, malgrat que aquest és un tema molt sensible en l'opinió pública equatoriana i per tant, capitalitzable políticament com en efecte ho ha fet el president Correa i la seva ministra d'Exteriors, que va posar de manifest en la seva intervenció a la Quarta Sessió del Consell de Drets Humans celebrada a Ginebra el 12 de març de 2007.¹⁰

La dinàmica d'enfortiment del narcotràfic a través de l'Equador ja està sent utilitzada per les autoritats antidroga dels EUA, en relacionar aquestes circumstàncies amb la negativa de l'actual govern de l'Equador de renovar a partir de 2009 el Conveni Militar amb els EUA mitjançant el qual es permet l'ús de la base Eloy Alfaro, a Manta, com a Post d'Operacions Avançades (FOL, sigles en anglès). Aquest fet també generarà en el futur tensions que Quito busca neutralitzar amb la presentació del seu Pla Equador com a resposta que blindi aquest país de la sèrie de pressions a les que fa front, provinents directament de Washington i de la frontera amb Colòmbia.

PROPOSTES PER A LES JORNADES DE LA 'TAULA CATALANA PER LA PAU I ELS DRETS HUMANS A COLÒMBIA', A BARCELONA

1. Sobre la desubicació del narcotràfic i la tendència a la regionalització del problema:

- Situar el tema en el context de l'agenda de drogues dels països de la regió, subratllant la necessitat de la construcció d'un enfoc regional que col·loqui els termes de la relació amb els EUA i els països del Nord enfront de les drogues en un altre context.

Accions:

- Promoure intercanvis i processos d'investigació dirigits al desenvolupament de polítiques públiques interrelacionades en aquesta perspectiva regional.

- Treballar per l'elaboració d'una agenda que superi els grans buits dels formats diplomàtics que deixen intacte el predomini d'un tracte bilateral amb els EUA, o que reproduïen una visió limitada de la corresponsabilitat, o que generen un baix compromís per abordar de forma regional els problemes associats a les il·legalitats.

- Iniciar un procés de balanç del règim de drogues i la seva vigència de cara a les noves tendències del problema.

2. A partir de reconèixer que a l'interior dels

Resulta un error veure aquestes tendències només com a l'expressió del *spillover* [desbordament] del conflicte colombià. També resulta limitant reduir la naturalesa del problema als impactes de les fumigacions aèries des de Colòmbia

països de la regió es desenvolupen processos de creixement d'economies il·legals, amb l'emergència de nous actors, i que als països veïns de Colòmbia s'hi està desenvolupant un enfortiment de la influència paramilitar i de les guerrilles de les FARC associada al contraban de drogues. Així mateix, que la població fronterera està sotmesa a processos de socialització i de creació d'una territorialitat no geogràfica fonamentada en el control que exerceixen els grups de màfies i senyors de la guerra, agreujant la corrupció i la precària dinàmica democràtica local.

Accions:

- Treballar pel desenvolupament d'un canvi de percepció del problema de les il·legalitats en funció de l'observació dels forts vincles amb xarxes globals o regionals de manera que doni lloc a decisions de política emmarcades en aquesta perspectiva.
- Incidir als processos de negociació eventuais amb els grups armats colombians en relació a temes que ja no es poden resoldre des d'una mirada merament nacional, com les economies il·legals.

3. La tendència de l'actual política de drogues dels EUA és accentuar encara més la seva vinculació amb altres temes de l'agenda bilateral, sobretot en matèria de seguretat, context des del qual s'inicien pressions enfront de Veneçuela i l'Equador. Per tant, això demanda la construcció d'una perspectiva regional que expressi els interessos com a regió. Això vol dir replantejar una lectura associada gairebé de manera exclusiva al desbordament del cas colombià i començar a observar que aquests països comencen a desenvolupar vincles dins del "cantó fosc de la globalització".

Accions:

- Generar un enfoc regional de drogues i establir quina és exactament la seva interrelació amb els temes de seguretat. Això implica desenvolupar una estratègia de fronteres basada en processos de coneixement sobre el terreny, de desenvolupament de propostes de pau que creïn condicions polítiques per a una sortida als impactes regionals del conflicte colombià i de

les estratègies de tractament. Si bé iniciatives com el Pla Equador són molt importants, s'ha de treballar per regionalitzar la seva discussió. En el tema de fronteres s'ha d'abordar:

- Desplaçament i refugi.
- Rol del paramilitarisme en la desestabilització del Govern veneçolà.

Altres propostes:

4. El tema de l'ús i consum problemàtic de drogues, la cooperació internacional i la necessitat de contenir l'amenaça dels EUA en aquesta matèria. Washington ha iniciat un procés d'inclusió de les polítiques de reducció de demanda de drogues com a part de la seva valoració sobre els compromisos antidroga dels països de l'hemisferi. Això constitueix una greu i flagrant violació de la sobirania dels països per definir les seves pròpies polítiques sobre l'ús de les drogues. Existeixen dificultats per a una incorporació programàtica de les opcions de polítiques sobre drogues a nivell dels partits polítics a l'Amèrica Llatina, fet que es constata en el pobre comportament legislatiu en aquestes matèries. Així mateix, és visible el pobre intercanvi dirigit a crear una massa crítica regional encaminada a assumir un posicionament del tema del consum i ús problemàtic de les drogues.

5. Finalment, s'ha de reavaluar el tema de la cooperació internacional i les definicions sobre alternatives a la producció de cultius il·lícits. Normalment la cooperació d'aquells països que busquen alternatives al prohibicionisme no han establert un diàleg que posi les seves polítiques nacionals sobre drogues a to amb estratègies dirigides a l'oferta. Però en general, i per a casos com Colòmbia, no s'ha establert una valoració a fons sobre l'abast de les transformacions que de fet s'han establert a Colòmbia a nivell de l'estructura agrària com a resultat de l'expropiació violenta a petits productors i comunitats indígenes i afrodescendents. La cooperació està actuant independentment d'aquest nou escenari i, en alguns casos, es limita a donar suport amb finançament a "models de desenvolupament" que no estan observant les implicacions d'una estructura agrària amb una greu situació de concentració de la tinença de la terra i les seves implicacions per a la sostenibilitat dels programes alternatius, en relació amb el problema de pobresa i crisi ambiental que caracteritza algunes regions. Addicionalment, apareix un escenari complex per raó de l'apogeu de les propostes de producció de biocombustibles, sense establir el context de les relacions de producció ni els impactes ambientals sobre els quals es busca optimitzar els resultats de l'accés a noves fonts d'energia.

NOTES I REFERÈNCIES

1. US Department of State, Bureau for International Narcotics and Law Enforcement Affaire: *International Narcotics Control Strategy Report*, Vol. I, *Drug and Chemical Control*, Març 2007, Washington.
2. En realitat, la despesa mitjana anual del Pla Colòmbia representa només l'1,75% de la despesa anual antidroga dels EUA.
3. United States, Department of State, Bureau for International Narcotics and Law Enforcement Affaire, *International Narcotics Control Strategy Report*, Vol. I, Març 2007, Washington DC.
4. La frontera amazònica entre Brasil, Colòmbia i Veneçuela és un teatre d'un intens tràfic d'armes, drogues i or del qual se'n beneficien les FARC i els paramilitars. Existeixen dues mines d'or il·legals a Veneçuela: la Siapa i l'Acapana. Els comandants exploten comunitats indígenes per carregar or i armes i per a ús sexual. Vegeu: *Rebeldes compran armas en Venezuela*, diari *El Universal*, 23 de novembre de 2006, Caracas. "Desmobilitzats del front 16 que estan al programa de protecció de testimonis", diu la publicació. Asseguren que les FARC, cada dues setmanes, envien amb canoes entre 1.000 i 1.500 quilos de coca des de laboratoris de Guainía i Vichada fins a San Mariapo, a l'Orinoco veneçolà. Vegeu: *Venezuela, el principal país a través del qual se distribuye droga colombiana a EEUU y Europa*. *El Tiempo*, edició del 30 d'abril de 2006, Bogotà.
5. Aquest cas li va costar el cap al director de l'Oficina Antidroga de Veneçuela, Luis Correa, en denunciar que l'avió venia des de Barranquilla.
6. *Venezuela, el principal país a través del qual se distribuye droga colombiana en EEUU y Europa*, *El Tiempo*, 30 d'abril de 2006.
7. Quelcom similar es propaga en relació a l'apogeu de la costa pacífica equatoriana com a lloc d'embarcament de drogues procedents de Colòmbia.
8. De tota manera segueix sent molt petita al costat de les xifres de colombians detinguts i que continuen en augment, amb 3.671 colombians al 2005.
9. Vegeu: *La Policía encontró otro laboratorio de coca en la provincia de El Oro*, *El Comercio*, 13 de novembre de 2006, Quito.
10. Sobre la intervenció, vegeu: Ecuador, Ministerio de Relaciones Exteriores: Intervenció de la Dra. María Fernanda Espinosa, Ministra de Relaciones Exteriores, Comercio e Integración del Ecuador, 12 de marzo de 2007, Ginebra. www.mmrree.gov.ec/Templates/print.asp.

Cal situar el tema en el context de l'agenda de drogues dels països de la regió, subratllant la necessitat de la construcció d'un enfoc regional